

DEMOGRAFIE ȘI ETNOGRAFIE: PENTRU O ABORDARE MULTIDISCIPLINARĂ A POPULAȚIEI

Vladimir Trebici

Necesitatea abordării multi- și interdisciplinare a populației derivă din axioma că ea este, în primul rînd, un sistem demografic relativ autonom, definit de *stocuri și fluxuri* — nașteri, decese, căsătorii, migrații —, iar în al doilea rînd, populația ca sistem se intersectează cu alte sisteme: social, economic, habitat, mediu înconjurător, pentru a nu aminti decît pe cele mai importante.

Dacă în ipostaza sa simplă de sistem demografic populația este studiată de demografie — termenul ne sugerează că este vorba mai curînd de descriere — în schimb relațiile sale cu celelalte sisteme nu pot fi analizate decît de științele care le „administrează”: sociologia, economia, geografia, biologia populației, ecologia. Din această „intersecție” pe plan gnozeologic și metodologic au apărut: sociologia populației și a familiei, economia populației, geografia populației și așezărilor umane etc. Dreptul de preemiune îl păstrează demografia care întreprinde prima descriere a populației și a fenomenelor demografice: natalitate și fertilitate, familie, mortalitate și morbiditate, nupțialitate și divorțialitate, migrații, cu corolarul lor: structurile demografice. Cum aceste fenomene demografice sînt influențate de numeroși factori sociali, politici, economici, culturali, psihologici recursul la științele amintite este obligatoriu. În ultimele decenii s-au elaborat teorii sociologice, economice, psihologice ale fertilității, mortalității, familiei, migrației, în așa fel încît s-au creat premise ca de la *descriere* să se treacă la *analiză* — în sensul de analiză cauzală — iar de aici a rămas un pas pînă la *predicție și prognoză*. Acesta ar fi demersul științific complet în studiul populației, evident mult mai simplificat.

Cum analiza nu este numai sincronică, ci și diacronică, concursul istoriei — în special, al istoriei mentalităților și al demografiei istorice — devine absolut indispensabil.

Mai puțin s-a insistat în studiul populației asupra necesității cooperării demografiei cu etnografia — mai exact ar fi, etnologia — și cu folcloristica. Pentru studiul aprofundat al populației României ni se pare că a sosit momentul de a stabili o legătură mai strînsă cu etnografia, pentru rațiuni care vor fi arătate în continuare ¹.

Problema cea mai complexă a demografiei contemporane și a științelor ce se ocupă de populație este cea a *comportamentului demografic*, iar paradigma cea mai generală este *tranziția demografică*.

Explicarea științifică a comportamentului demografic, a genezei, tipologiei și a evoluției sale în cadrul tranziției demografice ne poate ajuta

¹ Vl. Trebici și I. Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, București. Edit. științifică și enciclopedică, 1986.

să înțelegem tendințele demografice contemporane, caracterizate printr-un înalt grad de complexitate, și să estimăm evoluția lor viitoare. Se va remarca că comportamentul demografic nu este definit în mod expres în literatura de specialitate: nu îl întâlnim în dicționarele și enciclopediile de demografie. Noțiunea este însă examinată în lucrările de sociologie a populației, de antropologie culturală sau de psihologie socială.

Comportamentul demografic este o expresie a comportamentului uman general și ca atare el este, în primul rând, o categorie a *psihologiei sociale*². Noțiunea de comportament include pe cea de atitudini, precum și cea de *motivații*. Atitudinea este un comportament virtual, iar comportamentul este o atitudine explicită. Motivele, la rândul lor, sînt modele mentale care prefigurează și orientează anticipat comportamentul. Prin acestea, comportamentul uman se află în cea mai strînsă legătură cu conștiința și funcționează sub controlul ei. Prezența și influența socialului se concretizează, la nivelul comportamentului uman, în ceea ce numim *status-ul* și *rolul* persoanei. Înăuntrul grupurilor și colectivităților din care face parte, persoana ocupă întotdeauna o anumită poziție din care decurg anumite sarcini, funcții, obligații care reprezintă un fel de *comportamente prescrise* sau *comportamente modele*, pe care societatea le așteaptă în mod legitim de la individ. La rândul său, individul ocupînd o anumită poziție este și el îndreptățit să aștepte și să pretindă de la ceilalți anumite comportamente în raport cu el. Se realizează astfel un dialog între individ și grupul social, în sens restrîns sau mai larg, între trebuințele, motivele, interesele, capacitățile și atitudinile individului și cerințele sociale care decurg din status și rol.

Tipurile comportamentului uman sînt variate. Vom distinge comportamentele profesional, economic, cultural, politic, moral, juridic etc. La aceste tipuri adăugăm și paradigma *comportamentului demografic*. Definiția cea mai generală ar fi „totalitatea faptelor, actelor, reacțiilor prin care o persoană răspunde solicitărilor externe (grupului social sau societății) în legătură cu evenimentele vitale: nașterea, moartea, căsătoria etc.” Și aici vom avea de a face cu atitudini, motivații, interese, din partea individului în raport cu interesele sociale. În ultima analiză comportamentul demografic este atitudinea individului, cu un anumit status și rol, față de evenimentele vitale în cadrul unui determinism social. Grupul social sau societatea își formează un model în care sînt înglobate o serie de valori și cărora trebuie să se conformeze individul (sau cuplul). Asemenea modele culturale se formează mai întîi în cadrul unui grup social sau al unei categorii sociale, el se extinde asupra întregii societăți; gradul de conformitate al membrilor grupului poate varia, pot exista și unele divergențe sau abateri de la tipul mediu.

Cel mai important tip de comportament demografic este așa-numitul *comportament reproductiv* sau *procreator*, înțelegîndu-se prin aceasta atitudinea individului (cuplului) față de naștere — numărul total de copii și eșalonarea nașterii lor; al doilea tip de comportament demografic este cel *nupțial*, atitudinea față de căsătorie, și, mai general, față de familie; al treilea tip ar fi comportamentul față de *sănătate*, ca atitudine pozitivă și activă față de moarte. Deși nu are exact același caracter cu comportamentele de mai sus, mai poate fi specificat un *comportament migratoriu*, ca atitudine față de schimbarea localității de domiciliu. Desigur, clasifi-

² *Dicționar de psihologie socială*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1981, p. 52.

carea de mai sus este simplistă; ea este totuși necesară pentru analiza ce urmează. Individ — societate, stimuli și răspunsuri, motivații — decizii, interese individuale — interese sociale, iată perechile de concepte indispensabile pentru analiza comportamentului demografic.

Comportamentul demografic are o *geneză*. Aceasta nu poate fi examinată și explicată decât cu concursul mai multor științe: biologia, sociologia, psihologia socială, istoria. Un rol important îl au antropologia culturală și etnologia. Comportamentul demografic este diferențiat pe grupe sociale și din punct de vedere al teritoriului; *el evoluează*, se poate generaliza la nivelul societății globale, poate să-și piardă unele din caracteristicile sale inițiale, să dobândească altele noi, să se transforme radical etc. Această evoluție poate fi descrisă cu modelul general al tranziției demografice. Factorii implicați în aceste schimbări sînt foarte variați, cu intensitate diferită în funcție de perioadă, cuprinzînd pe cei sociali, economici, ecologici, culturali, psihologici. Numeroase teorii oferă scheme utile de descriere și analiză a acestor factori dispuși pe nivelurile de importanță: factori de bază (background determinants), variabile intermediare (Blake-Davis), factori direcți („proximate determinants” ai lui J. Bongaarts).

Dacă comportamentul demografic este practic necunoscut „în sine”, el are manifestări care pot fi cuantificate și descrise. Comportamentul reproductiv se „revelează” prin indicii de fertilitate ai generațiilor sau promoniilor de căsătorii; comportamentul nupțial își găsește expresia în indicii nupțialității: vîrsta medie și mediană la prima căsătorie, frecvența persoanelor rămase necăsătorite etc.

În cele ce urmează ne vom ocupa numai de unele aspecte ale comportamentului reproductiv și nupțial, din punct de vedere istoric și teritorial, pentru a pune în evidență rolul etnografiei și necesitatea studiului multidisciplinar.

Țară cu o structură predominant agrară și cu o populație rurală covârșitoare în trecutul apropiat — ponderea populației rurale la începutul secolului al XX-lea era de circa 85% în populația totală — România a intrat cu cîteva decenii mai tîrziu față de Europa occidentală în tranziția demografică. Scăderea mortalității generale se instalează la începutul secolului al XX-lea, fiind urmată de scăderea natalității, al cărei început poate fi plasat în perioada imediat următoare primului război mondial. Scăderea mortalității și natalității în perioada interbelică este relativ moderată, deși continuă. Cea mai accentuată scădere se înregistrează în perioada postbelică, în contextul profundelor schimbări politice, sociale, economice și culturale. La începutul secolului al XX-lea, speranța de viață la naștere era de circa 36 ani, în anii 1930 — 1932, a crescut la aproximativ 42 ani, pentru a ajunge, în anii 1982 — 1984, la aproape 70 ani. Rata totală de fertilitate era de aproximativ 5 copii, în anii 1901 — 1905, reducîndu-se la circa 4 copii (1930 — 1932), pentru a ajunge la 2,6 copii, în anii 1956 — 1960, și la circa 2,2 copii, în anii 1981 — 1985.

Tranziția demografică a populației României are caracteristicile tranziției demografice din Europa³, cu un anumit decalaj în timp, și cu particularități care rezultă din istoria socială și economică specifică a țării.

³ J. -C. Chesnais, *La transition démographique*. Etapes, formes, implications économiques. INED. Travaux et Documents, No. 113, Paris, P.U.F., 1986.

Comportamentul reproductiv a cunoscut deci cele mai importante schimbări în perioada 1946 — 1985, cînd se înregistrează afirmarea comportamentului modern, în contextul marilor schimbări determinate de industrializare, de crearea agriculturii socialiste, urbanizare și migrație, creșterea nivelului de instruire al întregii populații și, în special, al populației feminine, intensificarea mobilității profesionale și sociale a populației, ridicarea generală a nivelului material și spiritual al întregii populații. Factorii pozitivi, menționați mai sus, au contribuit la scăderea mortalității și la reducerea natalității, la afirmarea noului comportament reproductiv. Este greu de pus în evidență relația de la cauză la efect între factorii amintiți și tendințele demografice, datorită complexității legăturilor⁴.

La o analiză mai atentă, pornind de la indicii natalității și fertilității, apare evident caracterul diferențial al acestui fenomen. În primul rînd se remarcă o diferență de nivel între populația urbană și cea rurală. În perioada 1930 — 1940, natalitatea populației rurale era cu 75 — 80% mai înaltă ca a populației urbane; în perioada postbelică acest decalaj se reduce sensibil. În ultimii ani (1980 — 1985), natalitatea populației urbane este mai ridicată decît a populației rurale, determinată în cea mai mare parte de factori demografici, precum : structura mai tinăra a populației urbane, aportul imigrației care aduce cohorte tinere la populația urbană, intensitatea mai mare a nupțialității populației orașelor etc. Dacă însă ne referim la fertilitate, nivelul acesteia continuă să rămîină mai înalt în cadrul populației rurale. Astfel, în perioada 1980 — 1982, rata totală de fertilitate a populației urbane a fost de 1,8 copii, în timp ce nivelul ei în populația rurală a fost de 3,2 copii. Diferențe mari se constată, pe categorii socio-profesionale ca și după nivelul de instruire al femeilor.

Ajungem astfel la constatarea că comportamentul reproductiv cunoaște două tipuri — *urban* și *rural* — ceea ce ne îndreptățește să vorbim de un model cultural urban și de unul rural cărora le corespund cele două comportamente. Comportamentul reproductiv al populației rurale, cu adînci rădăcini în istorie, este supus unui proces de schimbare datorită factorilor sociali, economici, culturali amintiți. Totuși el dă dovadă de o remarcabilă vitalitate, mai evidentă atunci cînd se examinează fertilitatea din punct de vedere teritorial.

Marile fluxuri ale migrației de la sate la orașe, determinînd transferuri de populație tinăra spre orașe, asociate factorilor social-economici amintiți, au ca rezultat o tendință de omogenizare demografică. Comportamentul reproductiv rural se modifică în sinul populației urbane. Rezultatul final va fi afirmarea unui *comportament unic socialist*, la a cărui formare va avea un rol important politica demografică, cu caracter pronatalist și profamilial. Este important ca în acest proces să fie conservate trăsăturile pozitive ale modelului rural și adaptate la noile condiții sociale, economice, culturale. De aceea studiul aprofundat al comportamentului reproductiv rural și al forțelor care îl mențin are o mare importanță nu numai istorică, ci și una de actualitate. În ce măsură modelul rural se transferă asupra populației urbane, cum se „contaminează” cele două modele, în ce grad modelul rural — favorabil unei natalități ridicate și unei familii numeroase — poate fi menținut, iată o problemă care se pune în special în cadrul estimațiilor prospective.

⁴ United Nations, *Fertility and Family*. Internation Conference on Population, Mexico, New York, 1984.

*Comportamentul nupțial al populației României se caracterizează printr-o remarcabilă stabilitate și omogenitate*⁵. Fie că folosim datele recensămintelor populației din perioada 1899—1977 și calculăm indicii Hajnal, fie că facem apel la indicii de primo-nupțialitate constatăm că în România căsătoria este universală, vârsta medie și mediană la prima căsătorie este relativ precoce, iar frecvența celibatului definitiv foarte redusă, viteza de încheiere a căsătoriilor este foarte rapidă. Vârsta medie a femeilor la prima căsătorie pe baza recensămintelor 1899—1977 a oscilat, la femei, între 20,23 ani și 21,71 ani, iar vârsta mediană a femeilor, în perioada 1961—1985, a fost cuprinsă între limitele de 20,50 ani și 21,50 ani. Frecvența celibatului definitiv a fost de 3—4,5%. Nivelul divorțialității populației naționale, în comparație internațională, este relativ scăzut, (1,04 divorțuri la 1000 locuitori în perioada 1966—1984). Simptome ca cele ce se înregistrează în numeroase țări din Europa occidentală (coabitare juvenilă, uniuni consensuale etc.) nu se semnalează la populația României⁶. Forța modelului cultural rural se dovedește a fi foarte mare.

Comportamentul demografic al populației României, în formele sale de comportament reproductiv și nupțial cunoaște anumite variații din punct de vedere teritorial.

Reconstituirea provinciilor istorice pentru perioada contemporană ne arată, pe plan demografic, atât unitatea, cât și o anumită diversitate. Altfel spus, modelul cultural național și, prin urmare, comportamentul demografic este *unitar*, dar în același timp există o *diversitate*, adică o variabilitate teritorială care nu afectează unitatea.

Pentru ilustrarea acestei situații vom lua datele pentru perioada 1966—1984 (date medii) referitoare la natalitate, nupțialitate și divorțialitate.⁷

Tabelul 1

Natalitatea, nupțialitatea și divorțialitatea populației României pe provincii istorice, 1966—1984 (la 1000 locuitori)

Provincia istorică	Rata de natalitate	Rata de nupțialitate	Rata de divorțialitate
ROMÂNIA	19,2	8,1	1,04
Populația urbană	18,3	10,1	1,79
Populația rurală	19,9	6,5	0,51
Oltenia	18,6	7,2	0,79
Muntenia	19,3	7,4	0,90
Dobrogea	19,6	9,5	1,15
Moldova	22,9	7,7	0,89
Banat	14,8	8,5	1,32
Transilvania	19,0	7,9	0,94
Crișana-Maramureș	18,2	7,9	0,96
Municipiul București	13,9	11,1	2,60

Se remarcă, în primul rând, nivelul relativ ridicat al natalității populației României (19,2⁰/₀₀), cu o variație relativ restrânsă pe provincii is-

⁵ Vl. Trebici, *Nupțialitatea și modelul cultural*, în: „Viitorul Social”, nr. 1, 1986.

⁶ Vl. Trebici, *Familia, stabilitatea și divorțurile*. În: „Viitorul social”, nr. 5, 1986.

⁷ Vl. Trebici și I. Hristache, *Demografia teritorială a României*. București, Edit. Academiei, 1986.

torice. Cea mai ridicată natalitate se înregistrează în Moldova, cu circa 20% deasupra mediei naționale. Nivelul scăzut al natalității populației municipiului București se datorează unui număr mare de factori, fiind caracteristic metropolelor.

O excepție prezintă de asemenea provincia istorică Banat, fenomen datorat unui concurs de factori istorici pe care nu îi examinăm aici. Pentru celelalte provincii variația în jurul mediei naționale este relativ redusă. Comportamentul reproductiv este deci unitar, chiar în condițiile scăderii natalității.

Nupțialitatea, apreciată cu ajutorul unui indice aproximativ cum este rata brută de nupțialitate, are o variație mai mare. Ea este mult mai înaltă în populația urbană decât în cea rurală; nivelul ei este mai mare în municipiul București și în provincia istorică Dobrogea. Gradul diferit de industrializare și de urbanizare, asociat cu o puternică imigrare, influențând structura populației după vîrstă și stare civilă, explică în mare măsură aceste diferențe. Divorțialitatea cunoaște o variație teritorială și mai mare. Nivelul ei în sinul populației urbane este cu circa 70% mai înalt ca la populația totală, iar al populației municipiului București este de 2,5 ori mai mare ca al populației naționale. În afară de factorii demografici — structură diferită, frecvența recăsătorilor etc. — trebuie invocat și modelul cultural. În sinul populației de la sate refuzul divorțului ca expresie a valorilor atașate familiei, este puternic și persistent.

Dacă luăm indicii mai perfecționați ai fertilității și nupțialității, situația pentru 1982 se prezintă astfel :

Tabelul 2

Rata totală de fertilitate și de nupțialitate pe provincii istorice, 1982

Provincia istorică	Rata totală de fertilitate (număr de copii)	Vîrsta medie a mamelor (ani)	Rata totală de primo-nupțialitate*		Vîrsta medie la prima căsătorie	
			Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
ROMÂNIA	2,18	24,98	879	994	25,30	21,83
Oltenia	2,32	24,11	941	1 072	25,09	21,53
Muntenia	2,30	24,30	874	1 104	25,24	21,55
Dobrogea	1,96	24,44	828	1 055	25,37	21,42
Moldova	2,84	25,78	949	991	24,97	21,78
Banat	1,57	24,49	786	935	25,55	21,88
Transilvania	2,06	25,21	825	939	25,45	21,85
Crișana-Maramureș	2,14	25,12	885	958	25,27	21,51
Municipiul București	1,34	25,44	897	1 019	25,84	23,00

* Număr de prime căsătorii la 1000 persoane avînd starea civilă necăsătorită.

La fertilitate, dacă facem abstracție de municipiul București și provincia istorică Banat, amplitudinea variației pe provincii istorice este relativ redusă. La nupțialitate situația este aproximativ aceeași. Vîrsta medie a mamelor ca și vîrsta medie la prima căsătorie indică o variație mică : caracterul unitar al modelului este relativ bine pus în evidență.

Dacă expresia cantitativă a comportamentului demografic, la nivel național și ca variație teritorială, poate fi realizată satisfăcător cu ajutorul analizei demografice, în schimb interpretarea comportamentului de-

mografic, ca geneză și evoluție, nu poate fi făcută — așa cum am mai spus — decât printr-o abordare interdisciplinară complexă. În fond, comportamentul demografic este — cum am mai spus — o sinteză dintre personalitatea umană, cultură și societate, aflată într-o permanentă schimbare. Primele științe chemate sint antropologia, psihologia și sociologia. În această grupă trebuie inclusă și etnologia.

În literatura de specialitate există o varietate a definițiilor etnologiei și a punctelor de vedere privind raportul dintre etnologie și antropologie. După sociologul francez G. Balandier etnologia, egală cu antropologia în sens anglo-saxon, este o fază în cadrul unei sinteze mai largi de ordin geografic, istoric și cultural. Mai concret, etnografia este descrierea și prezentarea pe cât posibil completă a unei grupe sau a unei culturi, folosind munca de teren, observarea directă și monografia; etnologia este etapa a doua în care se realizează sinteza geografică și istorică (istorie culturală), iar antropologia socială sau culturală reprezintă ultima etapă de sinteză⁸. Etnologii nu se limitează la cultura și societățile „primitive” sau „arhaice”; ei aplică metodele lor la societățile contemporane complexe și organizate la scară mare. Noțiunea fundamentală este cultura, înțeleasă cu un sistem de comportamente a cărui fasonare este în mare măsură inconștientă, care se impune indivizilor; în același timp cultura este un sistem de comunicare între indivizi. O cultură se compune din forme de credințe și de comportamente care au primit sancțiunea socială și pe care membrii unui grup uman le-au asimilat.

Definiții similare se întâlnesc și la alți autori. Nu vom relua considerațiile formulate de savanți ca G. P. Murdock, L. H. Morgan, Margaret Mead, R. Linton, Cl. Lévi-Strauss, B. Malinovski, dar vom aminti că după numeroși autori un etnograf este un antropolog, iar „antropologia constituie o gramatică culturală, o teorie abstractă care ne dă regulile pentru producerea, anticiparea și interpretarea comportamentelor culturale corespunzătoare în mediile date”⁹.

Pledoarii pentru realizarea unor convergențe ale științelor umane printre care ale antropologiei și etnologiei întâlnim frecvent în ultimul timp. Un exemplu recent este studiul asupra interdisciplinarității realizat de U.N.E.S.C.O.¹⁰ Iată punctul de vedere al unui istoric: „... s-a înțeles foarte repede că antropologia și etnologia, discipline multă vreme subestimate de istorici, pot aduce un ajutor ce nu poate fi neglijat, datorită metodelor de lucru extrem de utile nu numai pentru studiul societăților „primitive” ... dar și pentru studiul societăților moderne...” Cît despre psihologia socială, același istoric spune: „Întorcîndu-se spre tehnicile psihologiei maselor și spre metodele empirice ale cercetării sociale, istoricul va cunoaște mult mai bine sistemele de valori care guvernează comportamentul diverselor grupuri pe care le studiază, indivizii nefiind în general conștienți de valorile la care se raportează” (sublinierea noastră).

Prin urmare, etnologia, antropologia și psihologia socială se dovedesc indispensabile pentru studiul comportamentului uman și deci al com-

⁸ G. Balandier, *Sociologie, ethnologie et ethnographie*. In: *Traité de sociologie* (ed. G. Gurvitch), Vol. I, Paris, 1962 și 1967.

⁹ D. L. Sills (ed.) *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 5, The Macmillan Company and the Free Press, 1968.

¹⁰ U.N.E.S.C.O. *Interdisciplinarité et sciences humaines*. Paris, 1983 (trad. rom. București, Edit. politică, 1986, p. 356 și 357).

portamentului demografic. Este locul să amintim că și psihanaliza a pătruns în acest domeniu, dacă ne referim la C. G. Jung care a introdus noțiunea de „inconștient colectiv” și care se manifestă sub formă de „arhetipuri”, înțelegând ca „modele de comportament” sau ca propensiuni inerente naturii umane.

Considerațiile de mai sus arată — sperăm — utilitatea și actualitatea etnografiei și antropologiei în studiul fenomenelor demografice contemporane și al comportamentului demografic. Pentru demografia românească etnografia are o importanță particulară. Ne vom referi la etnografia poporului român, începând cu o definiție simplă a acesteia, întrucâtva diferită de definițiile generale care au fost expuse mai sus. Etnografia sau etnologia (o diferență există totuși) înseamnă „cercetarea” culturii populare” sub toate aspectele acesteia în devenire istorică¹¹. Punctul acesta de vedere este comun etnografilor români, începând cu S. Mehedinti.

Este locul să menționăm că studiile de etnografie în România se desfășoară pe scară largă; există o instituție științifică specializată — Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice — prin grija căruia s-au realizat o serie de studii importante printre care Atlasul etnografic al României. Repetăm, nu este numai interesul pentru „cultura populară” (materială și spirituală) ca atare, în sensul de „moștenire” a trecutului. Cum foarte bine se subliniază într-o lucrare „Etnografia este o știință vie, activă, implicată în viața cea de toate zilele și nu o nostalgică aplecare spre arhaism. Ea este capabilă să descopere rădăcinile poporului și ale culturii românești, dar și în același timp să îndrepte eforturile spre un viitor plauzibil sau cel puțin realist”¹².

În această concepție demografia este profund interesată de etnografie, mai cu seamă în ce privește geneza comportamentului demografic și aria de influență a acestuia, evoluția sa în decursul timpului.

Întregul demers științific al fenomenelor demografice în care să fie integrată și etnografia s-ar desfășura în retrospectivă istorică.

Primul orizont, având o durată de un secol, ar aparține demografiei contemporane; al doilea orizont, de câteva secole, i-ar reveni istoriei și demografiei istorice care s-ar ocupa, printre altele, de istoria mentalităților, așa cum cere istoriografia modernă; ar urma orizonturile rezervate paleodemografiei; apoi, cu un orizont indefinit de timp, ar interveni etnografia (inclusiv folcloristica) și antropologia culturală. Această ultimă fază a cercetării ne-ar duce în zona „arhetipurilor” comportamentului uman, inclusiv, ale comportamentului demografic, a rădăcinilor acestuia. Concret, cercetarea științifică ar pune în evidență geneza comportamentului demografic și a modelului cultural prin care societatea reglementează acest comportament.

Cercetările comune întreprinse de demografie și de etnografie, aflate la începuturile lor, arată existența unor subtipuri de comportament demografic care ar corespunde așa-numitelor zone etnografice, și cu submodele culturale specifice. Zonele etnografice cuprind subzone, iar acestea se compun din o mulțime de *vetre etnografice*, realitate multimilenară în istoria poporului român, după cum indică însăși etimologia cuvântului. În ultima analiză, istoria României, pentru o perioadă îndelungată, a

¹¹ P. Petrescu, *Etnologia românească în perspectivă istorică*. În: „Viitorul social”, nr. 4, 1981.

¹² P. Petrescu, art. citat.

fost istoria țărănimii. Este deci de presupus că modelele culturale și comportamentul de tip rural s-au menținut în cadrul țărănimii; prin migrația internă ele au contaminat modelul urban, fiind la rîndul lor, influențate de acesta din urmă. Or, cercetarea etnografică și demografică arată o vitalitate remarcabilă a acestor modele, în special, în zonele etnografice. Există zone întregi în care natalitatea este încă înaltă, familia de tip extins este încă răspîndită, divorțul este practic inexistent, modelul nupțial are caracteristicile sale tradiționale. Toate aceste valori culturale sînt legate de permanența și continuitatea poporului român pe teritoriul național pe care îl ocupă.

O dificultate apărută în calea cercetării demografice este aceea că zonele etnografice nu coincid cu unitățile teritoriale-administrative de astăzi, în așa fel încît nu se poate asigura o deplină concordanță a datelor etnografice cu cele demografice.

Obiectivul final al acestor cercetări interdisciplinare integrate, cu participarea etnografiei și antropologiei culturale, în optică istorică, ar fi identificarea *specificului național*, problemă de interes major și căreia, în România i s-a acordat o mare atenție în ultimii 150 ani. Este pe deplin justificată speranța exprimată de un etnograf: „Ca și sociologia de acum o jumătate de veac, etnografia contemporană românească ar putea aduce o contribuție însemnată la caracterizarea specificului național al poporului nostru, pornind de la cele două mari realități ale culturii noastre populare: străvechimea ei și impresionanta ei unitate, împreună cu cea a limbii. Unitatea fundamentală a culturii populare românești se manifestă într-o diversitate ...”¹³

Identificarea specificului național ar avea o mare importanță pentru istoria și filosofia culturii; ea ar putea în același timp să aducă o contribuție hotărîtoare la cunoașterea comportamentului demografic al poporului român.

Stăruind asupra necesității colaborării demografiei cu etnografia, nu avem voie să pierdem nici o clipă din vedere că populația este obiect multidisciplinar și ca atare să reafirmăm imperativul adîncirii colaborării cu științele „clasice”, cum ar fi sociologia, economia, geografia, istoria — aliate mai vechi ale demografiei — și să ne exprimăm speranța că pe această bază se va realiza mult așteptata lucrare de sinteză asupra demografiei României.

¹³ P. Petrescu, *Tentația confluențelor*, București, Edit. Eminescu, 1985, p. 201.